

Fernanda Nikolini ♦ Alisija Beltrami

Esterheldovi

Prevela Ivana Nikolić

СТАЛКЕР

**Fernanda Nicolini i Alisija Beltrami
ESTERHELDOVI**

Naziv originala:
Fernanda Nicolini & Alicia Beltrami:
LOS OESTERHELD
Prvo izdanje 2016. godine
Srpsko izdanje 2026. godine

GLAVNI UREDNIK:
Milan Jovanović

PREVOD:
Ivana Nikolić

LEKTURA:
Agencija Mahačma

GRAFIČKI UREDNIK:
Savo Katalina

PRELOM:
Milan Jovanović

SARADNIK:
Miloš Marčetić

ŠTAMPA:
Grafostil 92, Kragujevac

TIRAŽ:
400 primeraka

СТАЛКЕР

Milan Jovanović PR Stalker
e-mail: info@stalker.rs
www.stalker.rs

Los Oesterheld
© 2016, Fernanda Nicolini y Alicia Beltrami
© 2016, Penguin Random House Grupo Editorial, S.A.
Humberto I 555, Buenos Aires
penguinlibros.com

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd
ISBN 978-86-6108-028-9
COBISS.SR-ID 176030217

Napomena uz srpsko izdanje

Priroda knjige pred vama takva je da ona ne pripoveda samo o liku i delu Hektora Hermana Esterhelda i tragediji njegove porodice već nam oslikava čitavu jednu epohu, politički veoma turbulentnu i s velikim brojem učesnika, političkih aktivista, političara, svakovrsnih grupacija, stranaka i frakcija. Takvo štivo suočava nas s velikim brojem ličnih imena i naziva. Kao i drugi jezici, srpski ima određen korpus transkripcionih pravila i naša redakcija se trudila da ih se u najvećem broju slučajeva pridržava. Međutim, kako pravila nisu sveobuhvatna, potrebno je doneti izvestan broj odluka koje nisu utemeljene na pravopisu. Zahvaljujući pristupu informacijama koje nam danas pruža internet, možemo doći do saznanja kako se imena i nazivi izgovaraju u matičnoj Argentini. To je veoma dragoceno za postizanje što veće preciznosti i ispunjavanje naše težnje da ukažemo poštovanje svima kojih se ova knjiga tiče. Ipak, uprkos svemu tome, neke odluke morale su biti donesene arbitrarno. Počev od imena glavnog junaka, čije ime Argentinci izgovaraju Ektor Herman Oesterheld, a koje je u našoj izdavačkoj tradiciji transkribovano dvojako – Osterheld i Esterheld. Ime mu je pak uvek u srpskim izdanjima prenošeno kao Hektor. U nemačkom jeziku postoji prezime Österheld, ali se znak Ö u pismima koja ne poznaju umlaut prenosi kao OE, dok se po pravilima transkripcije Pravopisa srpskog jezika kod nas prenosi kao E. Odluka redakcije je, dakle, da se drži transkripcije Esterheld. Transkripciju imena Hektor, sa H, zadržali smo, ne samo jer je već utemeljeno u ovdašnjoj prevodilačkoj tradiciji već i jer je reč o univerzalnom imenu čije poreklo seže u stari vek. Sem Esterheldovog imena, još neka imena transkribovali smo poštujući domaću izdavačku tradiciju. Možda je najistaknutiji primer prezimena Breccia, koje nose dvojica vrsnih argentinskih crtača koji se svrstavaju među velikane stripa. Njihovo se prezime u Argentini izgovara Bresija, mada se u pojedinim intervjuima da čuti i Brećija. Naše izdanje zadržava ovdašnju odomaćenu transkripciju Breća, utemeljenu verovatno na italijanskom poreklu prezimena.

Svaki jezik ima svoja pravila čitanja stranih imena, pa bi i vaše bilo pročitano na mnogo različitih načina širom Zemljinog šara. Iako smo uvereni da vam transkripcija neće uticati na uzbudljivost čitanja ove neprocenjive knjige, ipak smo želeli da stavimo ovu napomenu, pre svega kako bismo vam ukazali da se o svakom detalju detaljno razmišljalo. Osim toga, na mnogim smo mestima nakon imena ili naziva u zagradi ostavili originalnu grafiju kako bismo radoznom čitaocu ili budućem

naučnom istraživaču što više olakšali posao. Nadimke aktera smo prevodili što je više moguće u duhu srpskog jezika. Takođe, potrudili smo se da tekst knjige ne opteretimo fusnotama, ali njih svakako nema malo, upravo zbog pomenute prirode teksta.

„Mora da postoji mesto na kojem se ove tragedije
načinjene od hrabrosti i razmimoilaženja beleže
u korist ljudskog roda... mora da postoji.”

Erni Pajk, Hektor Herman Esterheld

Za sve one koji su bili deo ove priče i podelili je.

*Alehandru, za sve što je bilo i što nas tek čeka.
Antoniji i Huani, zbog kojih su dani uvek malo vedriji.
Fernanda*

*Elisi i njenom dedi Liviju.
Mojoj sjajnoj majci, braći i sestrama, prijateljima:
bez njih nema muzike.
Alisija*

KUĆA U BEKARU 1971.

1

Kao i svake subote, Pablo Fernandez Long izašao je iz svoje kuće, zapalio crnu cigaretu i krenuo ka ćošku. Bilo je devet i trideset te zimske večeri 1971. godine i bilo je hladno. Slobodnu ruku je gurnuo u džep jakne od ovčije kože, prešao ulicu, okrznuo ramenom nabujalu loniceru i gurnuo drvenu kapiju koja nikad nije bila zaključana. Pre nego što je nastavio, pogledao je ka jednom od prozora na drugom spratu. Voleo je da proveri koliko liči na onaj s crteža. S druge strane nalazila se Eternautova kuća. Nulta tačka njegovog univerzuma, izvorište njegovih koordinata.

Pritisnuo je zvono i sačekao.

Stambeni deo četvrti Bekar, na severu Velikog Buenos Ajresa, završavao se tu, uz železničku stanicu Mitre. Nekoliko blokova pre toga velike kuće Nemaca koji su pristigli posle Drugog svetskog rata smenjivale su se s vikendicama direktora stranih kompanija. Kako se odmicalo ka reci, zgrade su postajale sve raskošnije. Kuća porodice Bunge i Born, vlasnika najmoćnije korporacije u zemlji, bila je prava palata. Ali na toj granici uz prugu, s kućama od prefarbanih cigala, ljudi nisu bili milioneri, mada jesu bili vlasnici kuća. Takođe su bili zaposleni ljudi koji nedeljom idu na misu, imaju urednu radnu rutinu, neguju nedvosmislen antiperonizam i ograde koje im je baštovan pažljivo podrezao. Svi osim Hektora Esterhelda.

Pablo je pomislio da ponovo pritisne zvono, ali je ipak odmah ušao. Ponekad bi stigao usred partije karata i, usred sveg tog vikanja, ne bi ga ni čuli. Estela, najstarija među sestrama Esterheld, ugledala ga je na vratima i, umesto da ga poljubi, dočekala ga je pitanjem:

„Pablito, jesi li pročitao ovo?”

U ruci je držala primerak časopisa *Kristijanismo i revolucion (Hrišćanstvo i revolucija)* i prstom je pokazivala na članak pod naslovom „Oni iz Garina¹”, o grupi Revolucionarnih oružanih snaga (FAR), koja je godinu dana ranije zauzela taj grad kako bi se tom operacijom javno ustoličila. Pablo je naslutio da ovog puta neće igrati *slikaj se* ili se nadmetati u *iskaži licem*. I da ono što je stidljivo počelo između Hektora i njega sada počinje da se širi. U taj sve puniji boravak – pored četiri

¹ Los de Garín – poduži intervju s liderom pokreta Peronistički militanti za oslobođenje, N° 3. Gramma, Decembar 1970. Okupirali su grad Garin (30. jul 1970), po ugledu na tupamarose koji su prethodno okupirali grad Pando, da bi pokupili novac, oružje i pokazali snagu FAR-a. (Prim. prev.)

Esterheldove, uvek je bilo prijatelja, kolega s fakulteta i iz pozorišta ili tajnih ljubavnika – nadirao je spoljašnji svet.

U članku Karlosa Olmeda, lidera FAR-a, tvrdilo se da, uprkos tome što su nastali kao oružana ruka bolivijskog pokreta Čea Gevare, oni priznaju peronizam kao jedinu socijalnu snagu sposobnu da povede ka oslobođenju: „To je, pre svega, iskustvo našeg naroda i mi sada otkrivamo da smo oduvek bili deo toga”, navodio je Olmedo.

„Da. Rešenje je peronizam”, prokomentarisao je Hektor usred tišine.

I ponovio je to, kao da je izgovaranje naglas bilo okončanje procesa ubeđivanja koji je počeo mnogo godina pre tog trenutka.

Pablu je u glavi iznenada sinula jedna slika. Često su se igrali poređenja sa životinjama, a Hektora su uvek upoređivali s nosorogom. Zbog krivog nosa koji mu baš i nije prijao jer je imao približene oči. Ali sada je to poprimilo drugačije značenje – nosorog nosi veliko vegetarijansko telo, pomalo tromo i mirno, koje kad počne da ubrzava, ruši sve pred sobom i ne staje. Hektor je malo-pomalo počinjao da hvata zalet.

S druge strane prostorije Elsa je završila sklanjanje opranog posuđa i ugasila svetlo u tpezariji. Spremila je pečeno meso s krem čorbom od batata i, kao i svake večeri, obasuli su je pohvalama. Bodrilo ju je što je njen talenat za kuvanje dao povoda za neke od najsrećnijih porodičnih trenutaka tokom dana. Kad vidi kako sva lica zablistaju s prvim zalogajem. Ali sada, dok je stajala tamo, maltene u polutami, taj osećaj dobrobiti se rastakao. Bilo joj je teško da poveže lik svog muža sa osobom koja govori o peronizmu.

Za nju to pak nije bilo nekakvo otkrovenje niti strano bogoslužnje, već daleki prizvuk obeležja jedne klase. Videla je kako 17. oktobra 1945. mase idu ulicama njenog kraja. Bila je tamo, kao jedna od njih, pred vratima Vojne bolnice u Belgranu, gde su se desetine ljudi pridruživale koloni koja će se pružiti sve do Majskog trga (*Plaza de Mayo*²), i vratila se kući da ispriča roditeljima kako su stanovnici tog imigrantskog kraja, radnici iz obližnjih konjušnica, bili na ulici i tražili Perona.

2

Moje ime je Elsa Sančez de Esterheld i ja sam žena Hektora Hermana Esterhelda, u svetu poznatog po tome što je napisao strip *Eternaut*. U tragičnoj eri ove zemlje nestale su moje četiri ćerke, moj muž, moja

2 Majski trg – na njemu se i dan-danas okupljaju argentinske majke i bake dece nestale u diktaturi. Bitan je i kao deo naziva organizacije *Abuelas y Madres de la Plaza de Mayo* (Bake i majke s Majskog trga). (Prim. prev.)

dvojica zetova, još jedan zet kojeg nisam upoznala i dva unučeta koja su još bila u majčinim stomacima. Deset nestalih osoba u mojoj porodici. Ali više volim da se sećam godina kad sam bila srećna.

Kad sam upoznala Hektora, ja sam imala 17 godina, a on 24. Bila sam s drugaricama u kafiću kluba *Arhitektura* u Nunjezu i ne bi mi ni palo na pamet da obratim pažnju na njega, jer, istinu govoreći, nije bio naročito lep, ali prišao mi je i počeo da razgovara sa mnom. Zvali su ga Sokrat jer je znao sve živo i posedovao je neverovatnu opštu kulturu, a mene, devojkicu zaljubljenicu u književnost, muziku i pozorište, koja je maštala da se bavi klasičnim baletom, to je oduševljavalo. I polako sam počela da primećujem sve što je čitao, sve što je radio, bio je zaista originalan momak, poreklom iz vrlo prefinjene nemačke porodice; a on nije nimalo ličio na njih, to ga nije zanimalo, imao je prijatelje sa svih strana, i iz kluba, gde je odlično igrao tenis, i sa univerziteta. To mi se dopadalo jer je to bila prilika da pričam s ljudima s kojima inače nisam bila u dodiru. Ja sam bila iz veoma skromne porodice španskih imigranata. Išla sam u državnu školu u Nunjezu, a zatim sam se preselila u Kanjitas, u babinu i dedinu kuću, jer je mom tati tridesetih godina veoma loše išlo. Imala sam sestru koja je umrla s petnaest godina, zvala se Estela. Navodno je umrla od hepatitisa B. Za moje roditelje to je bilo strašno. Ona je bila veoma lepa, veoma inteligentna i miroljubiva, kao moja mama. Ja sam bila neobuzdana kao moj otac, nisam imala mira. Imala sam dvanaest godina kad je ona umrla i do svoje šesnaeste godine vodila sam vrlo tužan život. Ja sam zaista bila izuzetno vesela, osoba koja sve ispoljava, ali kad bih se vratila kući iz škole, bilo je veoma teško. Onda je jedna moja tetka predložila mami da me pošalje u neki klub, da se malo družim. I u tom klubu moj život se promenio.

Kad smo postali momak i devojkica, na moj prvi rođendan poklonio mi je ovaj prstenčić s malim brilijantom. Samo to mi je ostalo iz tog doba, uvek ga nosim, iako nisam ljubitelj nakita i tih stvari i nakit nikad nisam ni imala jer Hektor i ja nikad nismo imali novca, on nikad nije imao ništa. Mesec dana nakon veridbe objavili su mu priču, 1943. godine, pod nazivom *Truilja i Miltar (Truila y Miltar)*. Zadesilo se tako da mu je jedan kolega s fakulteta, Hose Santos Goljan, uvek tražio radove da ih čita. Hektor mu je dao tu priču, a njegov drug ju je dao svom ocu, uredniku lista *Prensa (Štampa)*. I objavili su mu je! U to vreme je studirao geologiju, ali je studije prilično zapostavio, stalno je išao u bioskop, čitao, provodio vreme s prijateljima, i imao je problema sa ocem, veoma energičnim čovekom koji je video da njegov sin nikako da nađe svoj put. Ali čini se da ga je ljubav podstakla da studira – i tako smo bili četiri go-

dine u vezi. Ja nisam stigla da završim srednju jer sam prešla u državnu muzičku školu sa odsekom za harmoniju i počela sam da učim klavir, jer je moja sestra bila sjajna pijanistkinja. Zapravo sam osećala strast prema plesu, ali sam znala da u svom svetu neću uspjeti kao plesačica. U to vreme bila sam predodređena da budem šablonizovana devojka, svet je tada bio veoma ograničen za jednu devojku, koja je morala da poseduje izvesne osobine. Njegov otac je bio predivan čovek, mnogo smo se voleli, imali smo poseban odnos. Kad smo Hektor i ja postali mladić i devojka, poneo je jednu moju fotografiju i dao je majci, a ona je rekla mužu: „Pogledaj, Fernando, šta nam je Tito doneo!” Njegovi su ga zvali Tito, a ja sam ga uvek zvala Hektor. Kad je njegov otac ugledao fotografiju, rekao je: „A, ne, ovu sliku zadržavam za sebe, ova devojka je za mene”, i stavio ju je na svoj stočić. Tad je nastao vrlo simpatičan odnos između nas dvoje, jer sam ja bila vrlo otvorena i svideo mi se taj stari gospodin, bio je pravi čovek iz naroda. Pošto je celog života radio na selu, stalno je bio s ljudima sa sela. Imali su zemlju u provinciji Buenos Ajres, ne znam tačno gde... Hektor je neko vreme živio na selu, kao dete, kad je porodica imala problema s novcem. I u Rosariju. Imali su dva sina i tri ćerke. Kasnije su se vratili. Čini se da je njegov otac gajio izvesne simpatije prema Nemcima tokom rata, ali ništa ozbiljno, a s Hektorom su imali razmirica jer je on bio skroz drugačiji. Prema meni je stari, međutim, bio božanstven i malo se umirio jer je video da njegov sin počinje da se usmerava.

Venčali smo se 1947. i otišli na medeni mesec u Kataratas, smestili smo se u *Vijeha hotel Kataratas*, prelepo zdanje, sve je bilo od drveta, čuo se huk vode, a Hektor je bio očaran insektima. Venčali smo se u crkvi udaljenoj jedan blok od Vojne bolnice, u Belgranu, i napravili smo svadbeno slavlje u poslastičarnici *Ric*. Bilo je to veliko žrtvovanje s obe strane, on je bio agnostik, ali su njegovi bili veliki katolici, ja nisam, ali verovala sam u hrišćanstvo, u lik Hrista. Moje ćerke su krštene i primile su prvu pričest više iz porodičnih razloga, zbog baka i deka, i zato što je to tada bio običaj.

Hektor je imao mnogo prijatelja, a opet, bio je tip koji voli da bude sam, ali ja sam ga razumela. Govorila sam mu da ga geologija ne zanima kao poziv, nego zato što mu omogućava da bude sam u prirodi. On je delovao prijatno u društvu, ali je zapravo bio čovek koji je uvek tražio samoću. Ja sam bila vrlo živahna, aktivna, ekstrovertna, obožavala sam život, obožavala sam da isprobavam stvari, i lepo smo se dopunjavali. Hektor je diplomirao, završio fakultet, ali mu je ostala nedovršena teza jer je već tada odlučio da nastavi da piše. Uvek je pisao za decu,

to mu je bio hobi, ali u isto vreme je sanjao da postane pisac. Kasnije, kad smo se venčali, napustio je posao u laboratoriji Industrijske banke i odlučio da se posveti pisanju. Pre toga je pisao, ali u banci su mu branili da se potpisuje svojim imenom, i zato se u knjigama za decu potpisivao kao Sančez Pujol – Sančez po meni, a Pujol po majci. Kad je video da ga zovu iz izdavačkih kuća za decu, odlučio je da mu to postane profesija i tad je prešao u izdavačku kuću *Abril (April)*, gde su od njega tražili da pokrene časopis po imenu *Gatito (Mali macan)* i, po mom mišljenju, to je bilo nešto najlepše što je ikad urađeno u Argentini za decu. Crtao ga je Češ (Cses), poreklom iz Mađarske. Kasnije su mu tražili da piše stripove. U to doba tekstove je pisao Alberto Ongaro. Pripadao je grupi Italijana koje je angažovala kuća *Abril*, a među njima su bili Hugo Prat, Memo Leteri, Ivo Pavone, Faustinel. Ongaro mu je sam rekao da preuzme njegovo mesto: „Ti možeš da se prilagodiš, da radiš šta god treba.” Hektor je uradio dva ili tri stripa koja su odmah bila odobrena i shvatio je da ima mogućnosti. Takođe je shvatio da deca u srednjim školama ne čitaju knjige, a televizija još nije postojala. „Običan momak iz porodice koja nema pristup knjigama nema pristup ničemu i zato stripovi moraju da budu dobro urađeni kako bi on učio istoriju, nauku, geografiju i podsticao svoju maštu”, govorio je. Počeo je s *Bul Roketom* i *Narednikom Kirkom*³, a ja, koja inače ne čitam priče o avionima i kaubojima, zabavljala sam se kao luda. Naravno, on je bio veoma obrazovan, govorio je više jezika, nemački, engleski, francuski, bio je naučnik i sve to mu je davalo mogućnost da piše o bilo kojoj temi.

Počela sam da mu pomažem u radu, naučila sam daktilografiju, živeli smo tih prvih godina u malom stanu u Belgranu, dok nisam ostala trudna s drugom ćerkom. Prvo nijedno od nas nije želelo da odmah imamo decu, pa smo malo putovali po zemlji. On je bio navikao, jer je to radio kao geolog za JPF⁴, gde je takođe radio. Čak su mu odmah nakon našeg venčanja ponudili posao u San Huanu, ali je on odbio, jer je život geologa užasan. Ja bih sa svoje dvadeset dve godine morala da živim sama u tom gradu, dok bi on dolazio jednom nedeljno, ko zna odakle. Tada je počeo s pričama za decu, i pre nego što je postao otac. A kasnije, kad smo odlučili da imamo decu, ja nikako nisam ostajala trudna. Otišla sam kod lekara i rekao mi je da je sve u redu, da malo pričekam, da mi je reproduktivno zdravlje savršeno. I ostala sam trudna. Nikad nisam imala problema, svi porođaji su mi bili prirodni. Estela je rođena 1952. godine, Dijana 1953, Beatriz 1955, a Marina 1957. Kad sam zatrudnela s drugom

³ Šp. *Bull Rockett, Sargento Kirk* (prim. prev.)

⁴ YPF – elektroreduzujeće, najveći proizvođač nafte i prirodnog gasa u Argentini (prim. prev.)

ćerkom, preselili smo se u Bekar, u kućicu s tri sobe koja se pojavljuje u *Eternautu*. Trebalo nam je više prostora i dopao nam se taj kraj, zelenilo, to što je imala vrt. Znali smo da ćemo imati još dece. Uvek sam želela četvoro dece. Dečaka nije bilo, ali mene to nije brinulo, obožavala sam devojčice. On je bio oduševljen, više je bio deda nego otac. U Bekaru su nas zvali porodica Zekanović⁵. Ljudi nisu razumeli kako smo svi stalno bili u kući. Tamo je bilo mnogo stranaca, sretao si ih u piljari, i pitali su se šta radi ovaj čovek, od čega živi, delovalo je kao da živi od rente. Vidali su ga u vrtu kako sadi cveće sa četiri devojčice i to je privlačilo pažnju: gde je još u to vreme otac stalno bio s decom! Samo neki ludak, neki pisac poput njega.

Menjao je pelene, punio flašice, to je za njega bila zabava, a kad bi video da ga ćerke prepoznaju i smeju se, bio je oduševljen. Davao im je da čitaju priče. „Tatice”, govorele su mu, „jesi li napisao nešto novo? Jesi li završio onu priču?” Stalno su mu bile u krilu. Bio je predivan otac. Imao je radni sto, ali morao je da ga pokloni kako bi Beatriz i Marina imale gde da spavaju, pa je prešao da radi noću u dnevnoj sobi, do pet ujutru. Posle toga bi legao u fotelju da spava ili bi se digao u zoru ako treba da preda neki posao. Kuća je bila puna dece i komšija, prvo su dolazili da bi se igrali s devojčicama, a kasnije... pa, kasnije se to promenilo. Ja sam vodila računa o kući i o devojčicama, a on o crtačima, koji su takođe dolazili. Devojčice su odrastale u okrilju umetnika, crtale su, pisale, pevale, živele su u idiličnom svetu. Politika je postojala, ali mi smo bili van nje. Kasnije je počeo da dolazi jedan sociolog, mladić po imenu Pablo Fernandez Long, i tad je moj muž već govorio o drugim stvarima.

3

Pablo je 1966. godine imao dvadeset jednu godinu i Hektor i on bili su jedini koji su u dnevnoj sobi u Bekaru noći provodili budni. Hektor je u to vreme imao oko 47 godina, ali mu je Pablo tepao „Stari” – njegova seda kosa, pomalo pogureno držanje i naočare prizivali su taj nadimak. Pili su džin i razgovarali o iskrčavanju u Normandiji, o ratu u Vijetnamu, o geologiji, o ponekom romanu koji su tad čitali, o novim filmovima, o francuskom egzistencijalizmu, o sirevima. Mogli su da se osećaju kao dva prijatelja, ali i kao otac i sin. Pablo je upoznao Hektora nakon propalog pohađanja salezijanske škole u Bernalu, iste one kroz koju je prošao Aroldo Konti. Ubrzo nakon upisa Drugi vatikanski sabor promenio je pravila igre. Pablo i njegovi drugovi odlučili su da idu da

⁵ Šp. *Conejín* (prim. prev.)

rade po viljama⁶ i po siromašnim četvrtima. To je bilo dovoljno da ih konzervativni i preovlađujući sektor lokalne crkve otera. Tokom poslednjeg leta u odeždi Pablu je naloženo da obavlja pastoralni rad u školi *Don Bosko* u San Isidru. Usred januara, s temperaturama od 30 stepeni, jedini podsticaj bila mu je gomila časopisa *Ora sero* (*Hora Cero*, *Nulti čas*). Sve ih je iščitao, a nije znao da autor i vlasnik izdavačke kuće koja je malo pre toga zatvorena živi na samo pedesetak metara od njegove kuće.

Saznao je to nekoliko meseci kasnije, kad je na kiosku u Bekaru ugledao kako se glavni lik jednog od njegovih omiljenih stripova oteotvoruje pred njim – imao je lice ratnog dopisnika. Nedostajala mu je samo kapa.

„Izvinite, ali vi ste isti Erni Pajk.”

Hektor se osmehnuo i rekao mu da to jeste on. Ne samo zato što je stvorio taj lik već i zato što ga je njegov crtač, Hugo Prat, nacrtao po njegovom liku i obličju.

„Rekao sam mu u šali da nacрта nekog naočitog poput mene, a žabar⁷ mi je uzvratilo uslugu.”

Takođe mu je rekao da je Erni Pajk zaista postojao, zvao se Erni Pajl i bio je američki novinar i ratni dopisnik tokom Drugog svetskog rata.

„Ti si Fernandez Long? Radio sam u Kreditnoj banci kad je tvoj otac bio direktor. Pozdravi ga.”

Ali Pablo nije želeo da se rastanu, želeo je da taj čovek nastavi da mu priča, pa ga je zamolio da ga pozove u svoju kuću. Hektor je pristao. Već je bio navikao da mu deca zvone na vrata kako bi saznala šta se dalje dešava u stripu.

„Pazite, nisam ja baš tako mali.”

Od tog trenutka započeo je ritual posećivanja svake subote. S vremenom, osim Hektorovih ćerki, stalno prisutni postali su i Pablov mlađi brat Migel i njegov najbolji prijatelj Eduardo Herst. Njima su se pridružile Esteline kolege s fakulteta i Dijanini prijatelji iz pozorišta. Sad su se trilobiti pomešali s pločama *Bitlsa* i *Serata*, s partijama *slikaj se ili goom* – igrom koju je Pablov otac uveo u Argentinu – i *Kristijanismo i revolusionom*. Usred svega toga, malo-pomalo ponovo je počelo da se čuje – u novinama, u raspravama, čak i u govorima samog predsednika de fakto, Agustina Lanusea – ime koje je silom bilo utišano i koje je,

6 Šp. *villa* ili *villa miseria* – neformalne naseobine u Argentini bez osnovnih resursa za život, nastale zauzimanjem parcela koje ne pripadaju stanovnicima vilja; kartonska naselja; u Argentini ih je samo u Buenos Ajresu oko 1.600, a u celoj državi ih je oko 4.200. (Prim. prev.)

7 Šp. *tano* – u slengu pogrdni naziv za osobu italijanskog porekla u Argentini, Kolumbiji i Urugvaju (prim. prev.)

umesto da se povuče poput odjeka, nadiralo sa sve većom snagom: Huan Domingo Peron.

4

Aviončić je bio iznajmljena cesna 172, jednomotorni visokokrilac koji može da primi četiri osobe. Napred je sedeo Hektor. Pozadi Estela i Dijana. Pilot je bio Pablo, sa samo 15 sati leta i jednim zadatkom – da leti od Don Torkvata, na severu provincije Buenos Ajres, do Rosarija. Tih 255 kilometara moglo se preći samo tokom dana, početnik poput njega nije imao dozvolu za noćni let. Ideja je nastala prethodne večeri. Elsa je služila desert, a jedna od njenih ćerki upitala je šta se dešava s De la Rijestrama, rođacima sa očeve strane kojima su stalno obećavali da će ih posetiti. „Trebalo bi da ih posetimo”, predložila je Elsa. „A da odemo aviončićem?”, predložio je Pablo. Te večeri je Elsa naučila Pabla kako da pravi fondi od sira, a svečani čin prenošenja njenog kulinarskog umeća na trenutak je rastopio napetost između njih. Čim je Pablo izneo predlog, Hektor se oduševio, njene starije ćerke su se priključile planu, a Elsa je obuzdala svoj zaštitnički poriv. Šta god da im kaže, ne bi ih nateralo da promene mišljenje.

Dan je bio vedar. S neba, kontrast između zelene i zlatnosmeđe boje Parane pretvorio je Deltu u hiperrealistički pejzaž. Hektor je prelazio prstima po satovima, posmatrao kontrole, izgovarao reči poput „flaps”. Savršeno je znao šta čini instrument-tablu. Toliko puta je pisao o avionima. Toliko puta je oživeo pilote sedeći za svojim trpezarijskim stolom. A sada je i sam bio tu. Pustolovina je počela da biva stvarna. Postala je još stvarnija kad je mala cesna dotakla tle. Prvo ga je dotakla zadnjim točkovima. Ali kad se spustio prednji točak, nos aviona se zatrešao, ljutito. Avion kao da se raspadao.

„Je li ovo normalno?”, upitao je Hektor, pre iznenađen nego uplašen.

„Potpuno normalno, sve je pod kontrolom”, odgovorio mu je Pablo zgrčenog stomaka, svestan da nešto nije u redu s prednjim točkom i da mora da prati neki protokol za hitne slučajeve – samo je trebalo da pokrene motor, kao da će poleteti, ali bez podizanja aviona, kako bi težina što manje padala na taj točak, dok se avion ne zaustavi. I tako je i uradio.

Kad su se našli na tlu, incident je iščileo iz misli. Ali dok su Hektor, Estela i Dijana nadoknađivali propušteno s rodbinom iz Rosarija, Pablo nije mogao da izbaciti iz glave reči mehaničara sa aerodroma.

„Slab je ležaj, ali ne možemo to da popravimo ovde, zato poleći isto kao što si sleteo.”

Elsa će me ubiti, mislio je Pablo. Slupaću joj muža, ćerke. Možda ću se srušiti i ja, to je kakva-takva uteha. Jedva da je i okusio ručak. Smirivala ga je samo Hektorova reakcija. Kad mu je ispričao šta se dešava, Stari se osmehnuo.

„E, sad ćemo stvarno imati nešto za priču.”

U povratku Pablo nije uzeo u obzir jedan detalj – nije mogao da leti bez prirodnog svetla. Dok su preletali Don Torkvato, kontrolni toranj nije mu dozvoljavao da spusti avion. Dok ih nije ubedio da još ima malo prirodne svetlosti. U svakom slučaju ćemo ti uključiti reflektore, odgovorili su mu. I tako se, iznenada, pojavila pista osvetljena kao na filmu. Mali hromi avion, poskakujući, dotakao je tle.

Te večeri u Bekaru anegdota je zadobila epske razmere. Cesna je postala vojni avion, a pista Perl Harbor. Hektor je sve preuveličavao, kao što je često radio u intervjuima, kao što bi uradio za nekog od svojih likova. Ali sada je lik postao on sam.

Bul Roket je bio prvi Hektorov veliki uspeh kao strip-scenariste i otkriće narativne strukture koju je kasnije dodatno naglasio u *Eternautu* i potom dekodirao u ideološko ruho. Junak nikad ne može da bude usamljen, junak uvek mora da bude u grupi. Početkom 1952. godine Sesar Sivita, vlasnik izdavačke kuće *Abril*, tražio je od njega da stvori probnog pilota. Kad su ga kasnije, već kao značajnu figuru na argentinskoj strip-sceni, pitali za *Bula Roketa*, Hektor je ponavljao već isproban odgovor. Voleo je da svojim kreacijama dodeli slučajan početak koji bi se kasnije razvio u pravu mitsku konstrukciju. Takođe je voleo da prikrije svoju taštinu pričama o autoru kojeg isprva nisu razumeli, a onda su ga toplo hvalili. Tako je objašnjavao da mu je lik delovao pomalo ograničeno za razvoj radnje, pa ga je pretvorio u mudraca, u nuklearnog tehničara koji poseduje svakovrsna znanja. Isto tako, kad ga je pokazao Siviti, Italijan ga je odbio jer nije bio ono što mu je tražio. Ipak, čarolija lika počela je da deluje, kao što to, po Hektorovoj priči, uvek biva sa odbačenim likovima. Nekoliko dana kasnije Sivita je istrčao iz kancelarije uzvikujući da je oduševljen *Bulom Roketom*. Zajedno sa ovim likom, koji je Pol Kampani nacrtao iz Italije, po liku i obličju Berta Lankastera, pojavili su se i njegovi saputnici u pustolovini: sportski novinar Bob Gordon, koji je poslužio kao narator, super mehaničar Pik i njegova majka Mama Pigmi. Iako je probni pilot još uvek posedovao odlike klasičnog junaka, taj kolektivni aspekt davao mu je ljudskiju dimenziju pred čitalačkom

publikom, daleko od pojednostavljenog stereotipa na koji su je navikli američki stripovi.

Hektor je počeo da radi u izdavačkoj kući *Abril* 1947. godine, kad je već sarađivao s *Kodeksom* (*Códex*), još jednim značajnim akterom osnovanim 1944. godine, izdavačem dečje, školske i naučno-popularne literature koji će tek 1950. godine svoju delatnost proširiti i na stripove. U početku je, kako je sam govorio, za Hektora pisanje bilo samo hobi. Tek je bio završio studije, posle osam godina zbrkanog studiranja s mnogo produžavanja, zamrznutih godina i onih tokom kojih je pokušavao da uskladi ispite sa svojim položajem stipendiste u JPF-u ili s mestom lektora u *Prensi*, i konačno je dobio stalan, dobro plaćen posao u laboratoriji za minerale Industrijske kreditne banke u Nunjezu. To mu je omogućilo da se oženi 23. juna 1947. godine, tačno mesec dana pre nego što će napuniti 28 godina.

Uprkos prividnoj nepovezanosti, postojala je veza između geologije i književnosti. Radilo se o Hoseu Santosu Goljanu, istom onom prijatelju koji se zauzeo kod svog oca, kulturnog urednika *Prense*, da Hektoru objave prvu priču. Kao drugovi iz srednje škole *Nasional Manuel Belgrano*, zajedno su upisali fakultet i 1938. godine bili su i članovi upravnog odbora studentskog centra doktorskih studija iz prirodnih nauka. Više okrenut akademskom životu nego političkom agitovanju koje je odlikovalo studente naslednike univerzitetske reforme, studentski centar je objavljivao časopis sa člancima i novostima iz te oblasti i organizovao sastanke na akademske teme. Godine 1947. Hose Santos Goljan, budući biolog, objavio je *Paharos sudamerikanos* (*Pájaros sudamericanos, Južnoameričke ptice*), knjigu sa ilustracijama Aksela Amučastegija, u izdanju *Kodeksa*. Hektor je išao njegovim stopama u oblasti popularizacije nauke – iste godine je objavio *Nidos de paharos* (*Nidos de pájaros, Ptičja gnezda*) i *Animales industriosos* (*Vredne životinje*), takođe za *Kodeks* i sa istim ilustratorom.

Hektorovi počeci u *Abrilu* imaće i svoju propalu, a potom spasonosnu verziju. Pričao je kako mu je jedan prijatelj tražio da napiše nekoliko tekstova za knjigu o životu na dnu mora i da je to iskustvo bilo katastrofalno – tekstovi nisu bili uspešni. Međutim, ponovo će njegovo neshvaćeno pero s vremenom naći svoje mesto. Deset dana nakon toga pozvali su ga iz *Abrila* da mu kažu kako su ponovo pročitali njegove tekstove i da im deluju originalno.

Međutim, drugačiju verziju ove priče dobiće onaj ko se sretne s Borisom Spivakovom. Prema njegovim rečima, Hektor mu je prišao na ulici i rekao mu da radi u banci, da je geolog, ali da piše priče za decu

i želi da ga uzmu na probni rad. Spivakov je tada pripremao kolekciju naučno-popularnih knjiga za decu pod nazivom *Oj i manjana (Hoy y Mañana, Danas i sutra)* i naručio je od Delije, ćerke Hosea Inhenijerosa, knjigu o životu na dnu mora. Pošto mu tekst nije bio ubedljiv, odlučio je da pruži priliku Hektoru. Kad je pročitao njegove tekstove, shvatio je da je pronašao dobrog pisca. Od tada je Hektor postao jedan od glavnih autora dečjih tekstova u *Abrilu*, zajedno s Norom Smolenski, Rut Varsavski, Beatriz Fero, a povremeno i Marijom Elenom Volš i samim Spivakovom.

Spivakov – jedno od velikih imena lokalne izdavačke tradicije, tvorac *Eudebe*⁸ i Izdavačkog centra Latinske Amerike⁹ – učestvovao je i u nastanku *Abrila*. Sin rusko-jevrejskih revolucionara koji su emigrirali pre 1917. godine, davao je oglas u dnevnom listu *Nasion* nudeći časove španskog jezika. Početkom Drugog svetskog rata većina njegovih učenika bili su nemački i italijanski Jevreji koji su bežali od rasnog progona, a među njima su bili Sesar Sivita, Alberto Levi i Pablo Terni, kojima je držao časove u hotelu *Nogaro*. U pauzama između lekcija Italijani su mu pričali kako nameravaju da osnuju izdavačku kuću za decu i ispitivali ga o tehničkim i pravnim pitanjima koja nisu razumeli. Od njih trojice, Sivita je imao najviše iskustva u tome. U Italiji je radio sa čuvenim izdavačem Arnoldom Mondadorijem i bio odgovoran za *Topolino*, dečje stripsko izdanje s Diznijevim likovima, za koje je Sivita i dalje imao licence. Sem toga, Španski građanski rat omeo je uvoz knjiga, a lokalna izdavačka industrija započela je proces zamene uvoza, uz pomoć španskih izbeglica, u okrilju izdavačkih kuća kao što su *Emese, Sudamerikana* i *Losada*. Naposljetku su trojica Italijana odlučila da osnuju izdavačku kuću i izabrali su ime sa spiska koji im je sastavio Spivakov, na kojem se nalazila i reč „abril”. „To je sinonim za mladost¹⁰”, rekao im je.

Ubrzo potom Spivakov je u okviru izdavačke kuće imenovan za generalnog direktora dečjih publikacija i stvorio je, između ostalog, jednu od kolekcija koja je imala veliki uticaj u to doba – *Gatito*.

Spivakov je studirao matematiku na Fakultetu prirodnih nauka, bio je vrlo opušten u oblačenju i obraćanju, vrlo ironičan, govorio je nekoliko jezika, gutao knjige i izjašnjavao se kao komunista. Te osobine olakšavale su njegovu bliskost s Hektorom, od kojeg je bio četiri godine stariji. Bili su dobri prijatelji sve dok se Spivakov nije naljutio na Hektora i tad su se udaljili. Nikad nije rekao zašto. Mnogo godina kasnije, kad

8 *Eudeba* je skraćeni naziv od *Editorial Universitaria de Buenos Aires* (Univerzitetska izdavačka kuća Buenos Ajresa) (prim. prev.)

9 Šp. *Centro Editor de América Latina* (prim. prev.)

10 Šp. *abril* – mesec april; prva mladost, proleće života (prim. prev.)

su ga zamolili da navede neku Esterheldovu osobinu, navešće dve: da je izuzetno dobro pisao i da je bio veoma sujetan. Skoro kao Hugo Prat, koji je voleo da uđe u izdavačku kuću pevajući velške balade kako bi zavodio devojke. Oko 1951. godine, da bi oživeo rubriku sa stripovima u kojoj su se dotad pretežno koristili strani materijali, Sivita je angažovao takozvanu Venecijansku grupu. Nju su činili scenarista Alberto Ongaro i crtači Pol Kampani, Fernando Karkupino, Ivo Pavone, Belavitis, Rinaldo d'Ami, Dino Batalja i Prat. Antifašisti, u posleratnoj Italiji osnovali su časopis *Aso di pike* (*Asso di Picche*), oživevši moderni strip u toj zemlji. Uz Ongarov tekst, psihologija likova počela je da biva složenija.

Međutim, pošto je Spivakov, na čelu izdanja, imao ideju da uz pomoć dobrih pisaca uzdigne strip na nivo književnog žanra, a kao scenaristu je imao samo Ongara, ponudio je posao nekolicini lokalnih autora. Nijedan od njih nije bio previše zagrejan za tu ideju, osim Konrada Nalea Roksla, koji je u tome video priliku da pred kraj svog radnog veka obezbedi dobru penziju kao zaposleni u *Abrilu*. Naravno, pišaće pod pseudonimom kako ne bi ugrozio svoj književni ugled. Tada se Spivakov dosetio jednog od najtalentovanijih i najplodnijih ljudi u izdavačkoj kući – Esterhelda.

Hektor nikad u životu nije čitao stripove. Bar je tako govorio. Kao dečak, gutao je Verna, Salgarija, Stivensona, Defoa. Kao tinejdžer, čitao je Melvila, Konrada, O'Henrija, Džejkobsa. Sad je čitao Borhesa, Kirogu i mnoge američke detektivske romane. Takođe je voleo film i oduševljavao se Džonom Fordom, Elijom Kazanom i Hauardom Hoksom. Imao je nezasita i brojna interesovanja. Ali strip nije spadao u njih. To je pomenuo Ongaru, koga je obično viđao van posla jer su živeli dve stanice jedan od drugog, i Italijan mu je rekao da se odvaži, da uz svoje pero i opštu kulturu može da piše o čemu god želi.

U časopisu *Sinemisterio* (*Cinemisterio*) izdavačke kuće *Abril* 31. oktobra 1951. godine objavljen je strip *Kargamento negro* (*Cargamento Negro, Crni tovar*) sa ilustracijama Euhenija Zopija. Glavni junaci bili su Alan i Krejzi, dva engleska agenta u Egiptu. To je prvi strip koji je Hektor napisao. U to vreme Elsa mu je objavila da je konačno zatrudnela.

5

19. januar 1961.

*Dragi i najdraži tatice,
danas (jutros) počela da pada kiša, bilo je oko 8 sati, ali stala
odmah. I pored te kiše, posle je bilo vruće da umreš.*

prvo smo išle s mamom u mesaru, onda na pijacu, a onda u San Isidro po neki materijal ili šta ja znam da su htele njime da oblože.

otišle smo i da kupimo patike za Beatriz i Marinu, i neke kopče za Marinu, ali nisu našle, naravno, trebalo je da završimo još jednu kupovinu, ali ta je bila besplatna, to je bilo „gledanje izloga”, s onim „brbljanjem i smehom” i onim „joj, š’o je ovo lepo i š’o je ono divno”, tako su se zabavljale mama i baka, koja je ostala da spava kod nas.

Ja sam kao retko kad želela da idem kući iz jednog razloga. Razlog je to što nam je mama pre nego što smo krenuli obećala da ćemo se okupati u bazenu što je naš.

Kao što vidiš, vreme je mnogo ludo.

Pre neki dan, ne sećam se tačno kad, ali nam je mama pročitala tvoje pismo i mnogo smo se smejale zbog onog „excuse me, sir”, ali zbog nečega smo zabrinute i to je: „Tvoj doručak”, govorio si da te je mamica terala da mnogo jedeš ali sačuvaj bože s tim već smo pričale da tamo ne možeš da igraš „tennis” s nikim i kad se vratiš, nećeš moći da prođeš kroz vrata.

Tatice dragi, ja te volim više nego ikad i šaljem ti puno poljubaca. Tvoja ćerkica,

Estelita (9 godina)

6

Kad su izašli iz bioskopa *Gran Reks*, nisu rekli ništa. Hodali su bez reči niz Ulicu Korijentes. Bilo je vruće. Estela se kretala na poseban način, kao da lebdi, dok joj se njihao donji deo pantalona. Niki ju je posmatrao krajičkom oka. Niki se zvao Serhio Bronstajn i upoznao ju je na pripremama za Filozofsko-filološki fakultet. Sviđala mu se njena crna, veoma duga kosa, s razdeljkom na sredini. Sviđao mu se njen smeh i to što ne govori mnogo, sviđalo mu se što nije napadna, ali i to što mu se u njenom prisustvu zgriči utroba. To ga je ispunjavalo strahom. Provodili su mnogo vremena zajedno i za druge su bili divan par. Za Estelu su oni bili najbolji prijatelji.

Upravo su odgledali film *Sako i Vanceti*¹¹ i ostali su bez reči. Estela je u ruci držala program koji su dobili u bioskopu. Na fotografiji Đana Marije Volontea i Rikarda Kučole kao ubijenih anarhista pisalo je:

¹¹ *Sacco i Vanzetti* – film o dvojici anarhista kojima se sudilo za pljačku i ubistvo u Bostonu dvadesetih godina 20. veka. (Prim. prev.)

„Nepravda koja je potresla ceo svet”. Zvučalo je kao slogan, ali njih je duboko dirnulo. Imali su dvadeset godina i osećali su da je sve oko njih ispunjeno znacima koji upozoravaju da je svet jedno namerno nepravedno isplanirano mesto.

Kad nisu bili na fakultetu, u bioskopu ili nekom kafiću, boravili su u kući u Bekaru. Nikiju, koji je odrastao u dobrostojećoj levičarskoj i antiperonističkoj jevrejskoj porodici, nije smetalo da putuje sat i po od svog otmenog stana u četvrti Barrio Norte ni to što se vraćao u tri ujutru, smrznut, autobusom. Jednom prilikom, dok su učili za trpezarijskim stolom, pojavio se Hektor. Ako bi se Hektor pojavio posle večere, to je značilo da se nešto igra, šta god. A Estela bi prva prihvatila izazov. Prethodne večeri igrali su *slikaj se*. Večernje doba ponovo je okupilo mnogo prijatelja koji su čekali da Hektor kaže „ob-vio”, izrazito naglašavajući razliku između „b” i „v”¹² kad god bi bacio kartu koja sprečava nekog drugog da igra dalje. Voleo je da vara i obično mu je neka od ćerki bila saučesnica u trikovima. To je moglo da izazove bitke svih protiv svih, bezazlene rasprave ili privremene ljutnje koje su se završavale tako što bi se on, sedeći u fotelji, smeškao i poricao bilo kakvu krivicu.

No te večeri nisu se igrale karte, već *iskaži licem*. Kad je došao red na njega, Hektor je pojurio. Prvo je otišao u kuhinju, a zatim potrčao uz stepenice u svoju sobu. Svi su ga čekali u dnevnoj sobi.

„Hajde, ćale! Šta sad radiš?”, podviknula mu je Estela videvši da ga predugo nema.

Kad je sišao, nosio je ogromnu Elsinu belu spavaćicu preko svoje odeće, na glavi je imao ogrlicu koja je poslužila kao kruna, a u ruci je mahao špatulom za prženje. Počeo je da poskakuje po dnevnoj sobi prerušen u vilu. Niko nije pogodio iz kog je to filma. Plačući od smeha, Niki je ugledao Elsu kako viri sa stepeništa. I zapitao se zašto nije u dnevnoj sobi, zašto taj prizor posmatra sa strane.

7

Dragi tatice,

Obožavam te celom svojom dušom.

Kad sam videla da je avion poleteo zamalo da se rasplačem o tatice kako te volim kad je tvoje pismo stiglo mama nam je uveče pročitala i mamica je počela da plače i Estelita i ja smo isto počele da plačemo.

¹² U španskom jeziku izgovor „b” i „v” često bude isti, odnosno, prilikom izgovora čuje se glas između „b” i „v”. (Prim. prev.)

Tatice dragi obožavam te celim srcem. Prvog dana kad smo se kupali htela su dođu sva deca iz kraja da se kupaju u bazenu. Svake nedelje idemo na misu molim se za tebe i kad uzmem ostiju molim Boga da ti je dobro na odmoru i da avion ne padne.

Tatice dragi kad idem plivam uvek nosim tvoj peškir.

Isto i sedim na tvom mestu.

Tatice ne znam kako sam mogla da se odvojim od tebe.

Oću da mi doneseš mnogo lepih stvari.

Tatice ti si meni srce.

Tolko te volim i za jedan veliki zagrljaj širim ruke.

Dijana (8 godina)

8

Estela je bila san, milina, smirenost, imala je oči od kojih bi ljudi skrenuli sa uma. Plivala je i izronila bi stvari koje su joj bacali na dno bazena u Švajcarskom klubu u Tigreu¹³. Mnogo je ličila na oca, bila je veoma osetljiva, vrlo vesela, uvek sa osmehom na licu. Nije bila ko-
ketna, bila je veoma lepa, i šta god bi obukla, lepo bi joj stajalo. Moja majka je šila odeću za devojke. Estela je imala romantičnu predstavu o životu i momci su se zaljublivali u nju, ali ona u njim nije. Ah, a kako je pevala – imala je takav glas... to je bilo nešto zadivljujuće. Bili smo gore, a moj muž je tada imao studio tamo. Ona je pevala, a s mojim mužem je bio neki čovek s kanala *Nueve*, došao je da ga intervjuiše, i on upita: „Izvini, ali ko to peva?” „A, pa moja ćerka.” „Tvoja ćerka? A koliko godina ima ta devojka s takvim glasom?” Ona je tada bila u drugom razredu *Nortlendsa*¹⁴ i pevala je na francuskom. Te godine, mislim da je bila 1965, one više nisu želele da idu u *Nortlends*. Pored toga, ja sam rekla da je dosta, smučile su mi se preskupe škole, jer je moj muž propao sa izdavačkom kućom, nismo imali prebijene pare i bilo je suludo plaćati to. On je u jednom trenutku bio navalio da ih upišemo tamo, bio je ubeđen da je dobro obrazovanje, a posebno jezici, nešto najbolje što može da im pruži. Njemu se sviđala evropska kultura, a škola je bila engleska. Tamo je dolazio bogat svet, ali i mnogo dece poslovnih ljudi; mada, istinu govoreći, one jesu do tog trenutka živele kao pod staklenim

13 *Club Suizo* osnovala je švajcarska zajednica u Buenos Ajresu 1913. godine, u gradiću Tigre, na oko 30 km od Buenos Ajresa. (Prim. prev.)

14 *Northlands* – privatna dvojezična ženska škola koju su 1920. godine osnovala Vinifred Brajtman i Mjuriel Slejter, mahom za decu ljudi srednje i više klase, a često su u nju išle ćerke diplomata i poslovnih ljudi. (Prim. prev.)

zvonom, samo u školi i u klubu. Kad smo sve to napustili, one su se kao adolescentkinje našle u normalnoj sredini u kojoj su počele da razumeju svet običnih ljudi. Starije smo prebacili u srednju školu *Nasional de San Isidro*, a mlađe u *Kardinal Spinolu*. Devojčice su već imale neke nove ideje, a *San Isidro* je bio mešovita škola, i tad mi je Estelita rekla da više nikad ne želi da bude negde gde su samo žene. Tamošnji momci su bili oduševljeni, nije bilo nijednog koji nije poludeo za njom.

Međutim, Dijana... kakav je karakter Dijana imala! Sve su bile veoma ženstvene, osim Dijane, koja je bila živa sila. Izvanredna spisateljica, skroz u književnosti, pisala je i pisala i gutala štivo. U stvari, sve su mnogo čitale, ali u Dijani su postojale takva žeđ i žudnja za znanjem da me je pomalo zabrinjavala, jer je umela da bude uznemirena. Imam sve njene sastave i kontrolne iz osnovne škole, zapanjujući su. Ti sastavi o *Kravi*, o 9. julu, o 25. maju¹⁵ uvek su bili iznenađenje. Jednom rečju, isticala se. Sa 12 godina počela je da radi. Pored naše kuće živela je jedna Nemica, predivna žena koja je volontirala u bolnici u San Isidru, njoj je rekla da i ona želi da ide da brine o bebama. Kasnije, kad je već bila u srednjoj školi *Nasional*, u drugom razredu, odlazila je vozom iz San Isidra u Dečju bolnicu u glavnom gradu. Tamo je čuvala mališane, bebe, bila je luda za bebama. Kasnije se vratila u San Isidro i kao volonterka počela da daje vakcine: ona je bila u prvom redu kad su pozivali ljude, subotom u sedam ujutru bila je na ulazu u bolnicu. Jednog dana, imala je oko 14 godina, bilo je hladno da umreš, upala je u kuću sva besna i rekla: „Vidi sve ove grejalice koje imamo, mama, koliko ih ima?” „Mislim tri ili četiri, ali ne koristimo ih”, odgovorila sam joj. „Mogu li onda da ih ponesem u bolnicu, tamo se ljudi smrzavaju?” I otišla je u bolnicu očevim kolima natovarenim grejalicama. Reagovala je ishitreno, i kao što je imala mnogo energije da nešto obavi, jednako mnogo je patila i doživljavala frustracije.

9

Razumem veoma dobro šta ti se dešava. Zato ću ti objasniti neke stvari. Mnogo mi se dopada što si ostavila ovo pismo na mom krevetu. Što si na papir izlila sva svoja osećanja. Znam koliko ti je teško da se izraziš rečima. Sa mnom je isto tako. Zato, draga moja, molim te da to uvek i zauvek radimo. Kad želiš nešto da mi poveriš, napiši mi. Ja ću ti odgovoriti na isti način. I videćeš kako će nam obema biti lako da komuniciramo, da se osećamo povezano, nerazdvojno, sa sponom koja

¹⁵ Deveti jul se slavi kao Dan nezavisnosti, a 25. maj kao Dan državnosti. (Prim. prev.)

nadilazi sve što je stvarno, sponom koja će biti naša, samo naša, jer niko osim nas dve neće moći da je razume, i ona će nas ojačati, uliće nam sigurnost, pružiće nam osećaj podrške, bićemo jedno, devojčice moja, i ponosićemo se tom našom tajnom.

(...) Nikad nemoj da brineš ako te neka glupa učiteljica uporedi sa Estelitom. Ona je jednako divna, hvala bogu, sve ste, ali svaka na svoj način. Niko ne treba da vas poredi. To je kao da pokušavamo da biramo između Meseca i Sunca. I jedno i drugo su divni i potrebni su nam. Vi ste iste takve – predivno različite i svaka vredi za sebe. I tako mora da bude uvek, svaka da ima svoju ličnost. Estelita je prijatna, uravnotežena, tiha, slatka. A ti si vesela, silovita, temperamentna, osećajna i duboka i sa srcem koje mora da je zvezda zbog silne svetlosti koju daje. Jer me toliko usrećuješ, ulivaš mi toliko nežnosti u dušu da mi to vraća poverenje u život i osećam se kao najsrećnija mama na svetu.

Blažena bila ova loša ocena koja nam je pomogla da se otvorimo, da se poverimo jedna drugoj, da budemo prijateljice do kraja života. I da ti uz to postaneš svesna svoje odgovornosti i potrudiš se malo više da se ovakva glupost više ne ponovi. Mama je bila malo tužna, ali sad mi to više nije važno. Samo sam srećna i osećam poverenje u tebe kao nikad ranije i znam da se neću prevariti. Ti si najbolja ćerka na svetu, moja Dani, nemoj ni u čemu da se menjaš, volim te ovakvu, jedinstvenu, kakva jesi.

10

Dijana je ušla u sobu, a tresak vrata odjeknuo je hodnikom hotela u Tukumanu, gde su se smestile maturantkinje iz *Kardenala Spinole*. Njena drugarica Peri čekala ju je na krevetu, upravo je završila tuširanje i oči su joj još bile suzne.

„Sve je mnogo bolje, iako sad znamo ko je ko u ovoj grupi”, to joj je rekla.

Tako je odrešita bila Dijana sa svojih 17 godina. Uvek je bila takva. Rasprava s drugaricama izbila je nekoliko sati pre toga, tog oktobarskog podneva 1971, kad je jedna od devojaka rekla da nije u redu jesti s vozačima i vodičima jer ne pripadaju „istoj klasi”. Iako je mnoge komentare svojih drugarica smatrala ispraznim – te kako je uobražena Marija Ester Lovero, te kako Raulu Padovaniju super stoji kratka kosa ili kako dobro izgleda novi plavušan u emisiji *Muzika u slobodi*, tadašnjem hit-programu za mlade – pokušavala je da ih prihvati jer ih je, na kraju krajeva, volela. Ali ovog puta nije mogla da prećuti ono što je čula i za-

ložila se za vozače. Oglasili su se i neki drugi, bilo je čak i plača. Veliki deo grupe slagao se sa separatističkim stavom, čak je neko rekao da iz istog razloga ne pozdravlja mesara iz svog kraja.

Napetost, koja će se smiriti kako budu prolazili dani, ponukala je Dijanu da ostvari ono što je zamislila pre početka tog putovanja: da šeta po gradu, sedi po trgovima i razgovara s ljudima a da je ne vezuje stroga satnica ekskurzija. Sad se, kad god bi uspela, odvajala od grupe; gotovo uvek s Peri, a ponekad bi im se pridružila i Titi Kafijero – ćerka peronističkog vođe Antonija Kafijera – i još poneka drugarica. Grad je još uvek kucao u ritmu Tukumanaza¹⁶, istorijskih radničko-studentskih protesta koji su krajem prethodne godine nastali kao reakcija na zatvaranje šećerana i na ekonomsko i socijalno stanje u provinciji. To ih je duboko diralo.

S Peri se upoznala u trećem razredu škole *Kardenal Spinola*. Iza nje je ostao *Nortlends*, jedna od tri najskuplje i najelitnije škole u Argentini, u kojoj su se obrazovale supruge ljudi iz vladajuće klase. Dijana je prelazila u prvi srednje kad su je roditelji prebacili u *Nasional de San Isidro*, dobru državnu školu. Posle nekog vremena Elsa ju je radije prebacila u *Kardenal Spinolu*, gde su išle njene mlađe sestre. U učionicama te ženske škole se učilo, nisu se vodile rasprave.

Peri je bila opčinjena Dijaninom nesputanošću i dobrim raspoloženjem kojim bi sve zarazila, njenim pomalo grubim grohotnim smehom. Videla bi Dijanu kako ujutru stiže u školu, pomalo pospana, u urednoj uniformi, s dugom, poluvezanom talasastom kosom i dva puštena uvijena pramena koja joj uokviruju lice, i pitala se kako joj uspe da se za tili čas sva razbaruši. Dijani nije bila namera da privlači pažnju, jednostavno je tako delovala na druge. Njeno pisanje je bilo ključno u toj pojavi – ostavljala je drugaricama poruke u kojima je umela da istakne suštinske osobine svake od njih. „Želim da obiđem svet koristeći samo jezik svoje olovke!”, napisala je na korici svoje sveske, prepune misli naškrabanih njenim nečitljivim rukopisom, poput rečenice Svete Tereze Avilske: „Život treba živeti tako da živa ostanem i u smrti.”

Iako je zbližavanje s Peri teklo postepeno, jednog dana su se posestrile. Dijana je 15. oktobra 1969. godine punila 16 godina. Bile su na času, sedeći prilično blizu jedna druge – časne sestre su svakog meseca menjale raspored sedenja učenicama kako bi sprečile nedostatak discipline – i Peri joj je ispod stola prosledila malu čestitku u kojoj joj čestita rođendan i iskazuje zahvalnost što ju je upoznala. Dijana je pročitala

16 Šp. *El Tucumanazo* – naziv za radničko-studentske proteste u San Migel de Tukumanu koji su nastali kao reakcija na represiju vlasti, napade na Univerzitet i smanjenje proizvodnje šećera, od čega je ta provincija živela. (Prim. prev.)

poruku i zahvalila joj osmehom. Cenila je takve poklone. To su bili uobičajeni gestovi u svetu koji se negovao u njenom domu i, posebno, slika odnosa koji je Hektor održavao sa ćerkama dok je bio negde na putu. U svoja pisma često je uključivao nesvakidašnje i smešne priče – poput posete zoološkom vrtu za decu gde žive električne jegulje u čije repove čuvar uključi stonu lampu i sedne da čita novine – ali i druge sadržaje, jednako prijatne, samo s nešto zahtevnijim tonom, kako bi se njegove ćerke trudile oko učenja. Jedan od njegovih malobrojnih zahteva bio je i taj da budu dobre učenice. Dana 16. aprila 1961. godine Hektor je pisao osmogodišnjoj Dijani iz Londona:

Video sam kako prolazi kolona devojčica u uniformama, iz neke škole poput Nortlendsa, sve su imale crvene beretke i kravate, bile su veoma doterane u svojim smeđim blejzerima, veoma vesele i širokih osmeha, a svaka je jela po veliku čokoladu. Zastao sam da ih pogledam, bila je milina gledati ih, a onda sam pored sebe ugledao malu crnkinju, istih godina kao one, kako ih i ona posmatra. Bila je siromašna mala crnkinja, u staroj jakni, skroz oguljene kože na vratu.

Devojčice su prošle, a crnkinja je i dalje stajala i gledala za njima i video sam kako su joj krenule suze.

„Hoćeš li čokoladu?“, upitao sam je. „Kupiću ti.“

„Neću. Nisam gladna“, odgovorila je i odjurila.

Sirota tužna mala crnkinja koja nikad neće moći da ide u takvu školu, koja nikad neće nositi beretku, kravatu i blejzer, neće biti veoma doterana i smejati se sa ostalim devojčicama.

Kardinal Spinola je funkcionisao „kao ostrvo“ iako su mnoge učenice poticale iz porodica povezanih s političkim svetom države. Uopšteno, Dijana je znala kad i gde da ispolji svoje ideje i u školi je to činila tek uzgredno, u neformalnim razgovorima tokom odmora, daleko od budnog oka nekih nastavnica koje su njene stavove obično smatrale „romantičnim“. I tako je, s vanilicom¹⁷ u ruci, mogla da se bori za ciljeve poput prikupljanja novca za nastavnicu koja se nedavno razvela ili da priča drugaricama o principima novog društva koje su teorijski obrazlagali Marks i Mao Cedung i o revoluciji kao pravom putu za postizanje tih postavki. Posebno ju je zanimalo način na koji bi se te teorije prilagodile argentinskoj stvarnosti – kako bi izgledala revolucija u ovom delu sveta? Takođe je govorila da čezne da liši sebe instinkta posedovanja kako bi te-

¹⁷ Šp. *el alfajor* – slatkiš poput vanilica, arapskog porekla, pravi se od brašna, meda i oraha. U Argentini se često puni marmeladom, a može sadržati i sušeno voće i čokoladu. (Prim. prev.)

žila društvu spremnom da postavi kolektivnu dobrobit ispred pojedinačne. U doba kad je Engelsovo *Poreklo porodice, privatne svojine i države* bilo obavezno štivo, Dijana je čak branila ideju da decu ne treba da gaje nužno njihove biološke majke, već majke cele zajednice. Bila je to 1971. godina i ona je prenosila pitanja o kojima se diskutovalo u dnevnoj sobi njenog doma ili u čitalačkim grupama u parohiji Naše Gospe od Lurdesa u Bekaru. U njenoj glavi odzvanjala je rečenica koju je čula od Hektora, a koja se urezala u pamćenje i njenoj drugarici Peri: „Socijalizam u Argentini je ćelav¹⁸”. Fin način da se kaže da ne postoji.

11

Kad su Beatriz, Migel i Eduardo ušli u kuću u Bekaru, teško su mogli da sakriju uzbuđenje. Bilo je kasno i Hektor je beležio nešto za trepezarijskim stolom. Beatriz je prišla da ga poljubi. Onda je odjurila gore da pozdravi majku. „Vraćam se odmah”, rekla je, ali trojica muškaraca u dnevnoj sobi znali su da to „odmah” može i da potraje. Beatriz je imala 15 godina i pridržavala se pravila da govori majci šta je sve radila i gde je bila, makar to sad značilo i da je laže. Za razliku od Estele, koja je bila nezavisnija i nije pridavala važnosti Elsinim prekorima, i Dijane, koja joj se suprotstavljala, Beatriz je više volela da je umiri. Mogla je da razume da njena majka brine, mogla je da razume da njena majka ima drugačije planove za nju.

Hektor je pogledao dvojicu momaka koji su sedeli u foteljama i upitao ih kako je bilo. Migel i Eduardo su mu sve potanko ispričali: bili su na tajnoj projekciji *Vreme topionica*¹⁹, zabranjenog dokumentarnog filma Pina Solanasa i Oktavija Hetina, u nekoj staroj kući u jednom kvartu glavnog grada. Eduardo i Migel bili su godinu dana stariji od Beatriz i, među svim tim ljudima koji jedva da su premašili 25 godina, trudili su se da izgledaju kao odrasli. Seli su na pod, a jedna devojka, u zvonastim farmerkama i s prslukom, najavila je da će odmah pustiti drugi deo dokumentarca, *Akt za oslobođenje* (*Acto para la liberación*), koji je uključivao hroniku o nastanku peronizma i godinama otpora. Bilo je verovatno da će upasti policija, a taj deo filma činio im se najvažnijim. Bilo je nečega uzbudljivog u brujanju projektora, u prizoru Evite koja se pojavljuje na ekranu, u komešanju glasova koji su urlali na Majsdom trgu. Sve troje su, očarani, gledali zabranjene slike.

Sve dok devojka u zvonastim pantalonama nije ustala.

18 Šp. *El socialismo en la Argentina es calvo*. Calvo – ćelav; jalov, bez rastinja. (Prim. prev.)

19 *La hora de los hornos* – dokumentarni film iz tri dela: *Neokolonijalizam i nasilje*, *Akt za oslobođenje* i *Nasilje i oslobođenje* (prim. prev.)

„Stiže policija, moramo da izađemo onuda”, izgovorila je mirnim glasom.

Migel i Eduardo uhvatili su Beatriz za ruke, izašli u dvorište, uspeli se uz mali zid i pobjegli preko krova susedne kuće. Nekoliko dana pre toga, 17. septembra 1971, tokom preterane bezbednosne operacije, opkolili su Fakultet inženjerskih nauka da bi zaplenili film i sprečili njegovo prikazivanje. A oni su se sad pobunili protiv udaraca cenzure i hodali su ulicom zagrljeni, kao troje prijatelja koji su upravo izašli iz bioskopa.

Nije to bio prvi put da idu na neko polutajno okupljanje niti da učestvuju u nekom političkom događaju. Njih troje su bili poput nekog malog postrojenja koje upija i obrađuje sve što se dešava oko njih. Na pomalo haotičan način, mogli su da odu na predavanje peruanskih revolucionara i da izađu odatle pričajući o Marijategijevom²⁰ marksizmu ili da učestvuju u nekom munjevitom političkom činu peronističkih univerzitetskih grupa, poput onog na Farmaceutskom fakultetu, kad su videli kako jedan student razbija izlog *Fijatove* prodavnice u znak podrške radničkoj borbi sindikata Sitrak-Sitram²¹, jednom od esnafa koji su poveli Kordobazo²². Počeli su da osećaju adrenalin oslobodilačke sile u svom telu.

Takođe su funkcionisali kao trojac rasute ljubavi u kojem su Migel i Eduardo, koji su bili kao braća, bili zaljubljeni u Beatriz. Sviđala im se čak i kad je vodila rasprave s njima, a obično se raspravljala o svemu, naročito s Migelom – imala je svoje argumente i čitala je koliko i oni. Od *Alise u Zemlji čuda do Dnevnika Čea Gevare u Boliviji i Drugog pola* Simon de Bovoar. Migelu se dopadala ta žestina, sviđalo mu se kako se njene nežne crte lica istaknu kad joj se neko suprotstavi nekom idejom. Dopadalo mu se to, kao i još mnogo toga, ali još uvek se nije osmelio da joj to kaže.

Migel je s Beatriz prvi put razgovarao koju godinu pre toga, dok su sedeli na podu i jeli projaru koju im je Elsa donela u sobu. On, najmlađi u porodici, došao je s roditeljima, Ilariom i Nidijom Fernandez Long. Nekoliko nedelja pre toga bilo je obrnuto: Elsa i Hektor bili su na večeri kod njih. Migelova majka je veoma cenila Elsu.

U to doba su i drugi momci iz kraja otkrili raj udaljen tek nekoliko metara – braća Kike i Marselo Manrike, sinovi Španca koji je, kao

20 Šp. José-Carlos Mariátegui (1894–1930) – peruanski politički vođa, esejista, jedan od prvih važnijih marksističkih intelektualaca u Latinskoj Americi (prim. prev.)

21 Šp. *Sitrac-Sitram* – dva važna sindikata: *Sindicato de Trabajadores de ConCord (Sitrac)* i *Sindicato de Trabajadores de MaterFer (Sitram)* iz grada Kordobe u Argentini (prim. prev.)

22 Šp. *Cordobazo* – studentski, radnički i sindikalni bunt protiv diktature 29. i 30. maja 1969. godine (prim. prev.)

i Hektor, radio u Industrijskoj kreditnoj banci kad je Fernandez Long bio direktor. Marselo je bio zaljubljen u Dijanu – s njom će doživeti i kratku romansu – i bio je oduševljen idejom da bude jedini muškarac među četiri žene. Ponekad bi se pojavio sam, a ako bi pozvonili njegov brat i njegov prijatelj Pepo, dao bi znak devojkama da kažu da nije tu i odjurio bi da se sakrije. Taj trik bi obično propao jer bi druga dvojica svejedno ostala u kući, pa bi posle nekoliko sati morao da izađe iz svog skrovišta pognute glave. Pepo je takođe bio iz komšiluka, a njegovo prezime nije prolazilo nezapaženo – bio je jedno od sedmero dece Horhea Rohasa Silvejre, brigadira koji se podigao protiv Perona 1952. godine i kojem je, po Aramburuovom²³ naređenju, 1955. godine vraćen položaj u Vazduhoplovnim snagama. Iako su ih s Hektorom i Elsom vezivali samo uobičajeni komšijski odnosi – a ako bi se sreli na nekom okupljanju, Hektor nije bio previše razgovorljiv, bilo mu je teško da prikrije da mu se nimalo ne dopadaju – porodica Rohas Silvejra bila je vrlo bliska porodici Fernandez Long jer su se bili orodili: jedna Fernandez Longova bila je udata za jednog Rohas Silvejru.

Jednog popodneva početkom septembra 1971. godine Migel i Pablo ušli su u kuću Rohasa Silvejre i čuli kako muž traži od žene da spakuje dolare za put.

„Horhe, pripazi malo, dečaci su tu”, prekorila ga je ona. „Uostalom, oni su na drugoj strani u svemu ovome.”

Rohas Silvejra se nasmejao. Trebalo je da, kao novopostavljeni ambasador u Španiji, poleti za Madrid kako bi se sastao s Peronom. Lanus, čiji je prijatelj bio, izabrao ga je da pregovara o vraćanju Evitinog tela.

Do te večere s projarom u Beatrizinoj sobi Migel je o ćerkama Esterheldovih slušao od Pabla, koji je, osim što je vikendom noćio u susednoj kući, ponekad išao u bioskop sa Estelom i Dijanom. Migelu je najviše privlačila pažnju Dijana, koja je hodala veoma energično, gotovo uvek ispred sestara, i predvodila grupu. Beatriz je, s druge strane, bila sitna, ne previše visoka i, uprkos svojoj idiličnoj lepoti, ravnoj tamnoj kosi koja joj je prekrivala skoro cela leđa, zašiljenom nosu i dugim trepavicama, mogla je da prođe neprimećeno. Te večeri, dok su jeli, Migel se pitao odakle su se stvorile te devojke koje su ga već kroz nekoliko minuta gledale kao jednog od svojih, razgovarale s njim bez ikakvih predrasuda, sedele oko njega, puštale mu pesme Džoan Baez i pitale ga da li stvarno veruje u Boga.

²³ Pedro Euhenio Aramburu – argentinski diktator koji je vladao od 1955. do 1958, a ubijen 1970. (Prim. prev.)

Sutradan je Migel prvo ispričao Eduardu da je bio kod Esterhel-dovih. I pričao mu je, najviše, o Beatriz. Migel i Eduardo Herst – kojeg su Fernandez Longovi nazvali Magare (*Burro*) zbog načina na koji se smejavao, ne znajući da su mu zapravo nadenuli i borbena ime – upoznali su se u sveštiničkoj školi *Santa Isabel*, koja nije bila previše stroga i u koju su išli sinovi dobrostojećih porodica sa severa grada. Eduardo mu je prišao prvog dana, pošto je jedan prostak iz razreda Migelu poželeo dobrodošlicu batinama. Od tog su trenutka postali dvojac u kojem je Eduardo bio simpatičan, pomirljiv i privlačan – za majke idealan mladić – a Migel je bio neprijatan, žučan momak ekstremnih shvatanja koji je više osvajao pričom nego izgledom.

Migel nije mogao da shvati zašto je za njegovog oca – dekana Fakulteta inženjerskih nauka, koji je sebe video kao intelektualca humanistu i demokratu i koji je dao ostavku na mesto rektora Univerziteta u Buenos Ajresu posle Noći dugih palica²⁴ – *Peron* ružna reč. A u njegovoj kući nisu se izgovarale ružne reči. Za njega je u to vreme Peron bio tek daleki lik koji su obožavali žena što pere veš u njegovoj kući i vrtlar, a s kojim je bio povezan jednim slučajnim i značajnim datumom – rodio se 17. oktobra. Sve do trenutka kad je u novinama objavljena vest da je grupa pod imenom Montoneros²⁵ ubila Aramburuu. Tog dana je čuo kako nedaleko od njegove kuće slave ljudi iz kartonskih naselja Sause i Urugvaj, što će nekoliko godina kasnije postati njegova svakodnevna geografija, i doživeo je gotovo fizički osećaj – poželeo je da se i on rađuje. Te večeri, kad je izašao na piće sa Eduardom i dve devojke koje su pokušavali da osvoje, nisu mogli da razgovaraju ni o čemu drugom. Čak su i vicevi bili o Aramburuu. „Činilo se da će ga naći iza flaše *uvita vina*.” „Zašto?” „Jer je to vino dobro čuvano”, govorili su i smejali se sloganu tadašnjeg popularnog vina. Devojke su se sve vreme dosađivale. A oni su veče završili euforični.

„Vidi šta su ti momci uradili, vidi šta može da se postigne”, to su neprestano ponavljali. Za Eduarda, međutim, Peron nije bio neki daleki lik, ali svakako je bio kontradiktoran. Okružena konzervativnim porodicama iz San Isidra, koje su proslavile takozvanu Oslobođilačku revoluciju²⁶ kojom je svrgnut Peron, a u nekim slučajevima i učestvovala u njoj, njegova porodica bila je peronistička. Knjižara *Braća Herst*, u prizemlju njihove kuće, u kojoj je radio Migel, najstariji od šestoro braće i sestara, obično je bila predvorje za sastanke Peronističkog revolucio-

24 Šp. *la Noche de los Bastones Largos* (prim. prev.)

25 Šp. *los Montoneros* – glavna peronistička gerilska organizacija u Argentini (prim. prev.)

26 Šp. *Revolución Libertadora* (prim. prev.)

narnog pokreta²⁷ (MRP), polutajne strukture osnovane 1964. godine da reorganizuje pokret koji bi bio nezavisan od sindikalne birokratije. Neki od militantnih članova pokreta kasnije će se pridružiti redovima Montonerosa. To neće biti slučaj s Migelom Herstom. Godine 1971. bio je aktivni član Studentskog humanističkog pokreta Filozofsko-filološkog fakulteta – univerzitetska struja MRP pokreta – i bio je jedan od osnivača časopisa *Envido*, publikacije iz domena političke misli i društvenih nauka koja je peronizmu pristupala sa stanovišta levice, čitajući, između ostalih, dela popularnih revizionista peronizma Artura Haurečea i Ernandeza Aregija.

Migel Herst i Hektor znali su se preko biblioteke. Ponekad bi razgovore koje su započeli među knjigama nastavili koji dan kasnije u kući u Bekaru. Prilikom jedne od tih poseta Migel Herst je predložio Hektoru da napiše strip s političkim sadržajem, u skladu sa onim o čemu se raspravljalo u časopisu *Envido*. Prethodne godine Hektor je napisao *La Batalja de čakabuko* (*La Batalla de Chacabuco, Bitka kod Čakabuka*) i te iste godine *Guemes, el geriljero* (*Güemes, el guerrillero; Guemes, ratnik*), kao deo kolekcije *Epopejas arhentinias* (*Epopayas argentinas, Argentinske epopeje*), koja je obećavala da će pripovedati istoriju onako kako se desila („sa običnim ljudima, vojnicima, muškarcima i ženama iz naroda koji pate i bore se uz velike graditelje nacionalnosti”), ali uspeo je da izda samo dva broja. Oduševio se predlogom časopisa *Envido*, iako tu ideju naposljetku nisu ostvarili.

12

Estela je uzela časopis s trpezarijskog stola i zastala da pogleda naslovnu stranu. Na njoj je bila nacrtana žena u vrlo kratkom šortsu, čizmama, otkrivenog stomaka, s pićem u ruci i u sugestivnoj pozi u stilu Džejms Bond devojaka. Boje su bile drečave. U jednom delu stranice, u zasebnom okviru, najavljivan je *Erni Pajk u Vijetnamu*. Bilo je nečeg protivrečnog u kompoziciji te naslovne strane. Nema sumnje da se seksepilna devojka nije našla tu da ilustruje ratnog izveštača kojeg je izmislio Estelin otac, a koji se sad upuštao u rat o kojem su svi čitali u novinama, već je predstavljala izvesni urednički pastiš koji pokušava da skrene pažnju na žanr u opadanju. Časopis se zvao *Top maxi istorijetas* (*Top maxi historietas*) i izdavala ga je kuća *Sijelosur* u vreme kad je jedini izdavač s većim tiražima bio *Kolumba*, zahvaljujući standardizovanim stripovima. Sam Sesar Spadari, urednik *Topa*, pozvaće se na svoje kontakte da

²⁷ Šp. *Movimiento Revolucionario Peronista* (prim. prev.)

bi Hektor počeo da radi u *Kolumbi* naredne, 1972. godine. Kad god bi primio Hektora koji donosi scenario za *Ernija Pajka u Vijetnamu*, dok je očajnički tražio saradnike, pitao se kako je moguće da se neko njegovog talenta, ko je bio na čelu jednog od najboljih strip-časopisa poput *Ora sera*, nađe u tako lošoj poslovnoj situaciji.

„Sad sam ga ubacio u Vijetnam, jesi li videla?”

Hektor se obratio ćerki dok joj je pokazivao prethodni broj, prvi, iz jula 1971. godine, u kojem uvodni tekst vraća Pajka u igru: „Drugi svetski rat mi je živ u sećanju kao i prvog dana, i da je svet u miru, pisao bih kao i ranije, o Normandiji, Taravi ili El Alamejnu. Ali topovi i puške nastavljaju svoj smrtonosni dijalog – danas se rat zove Vijetnam. Nemoguće je sećati se starog rata dok sadašnji gori užarenim crvenilom. Zato je ovaj novi period moje novinarske karijere potpuno posvećen ratu koji danas, čitače, u trenutku dok ovo čitaš, razdire telo jednog mladića poput tebe.” Pored teksta je stajala fotografija samog Hektora, personifikovanog kao ratnog izveštača.

Hektor je ovog junaka poslednji put oživeo deset godina ranije u *Fronteri*, sopstvenoj izdavačkoj kući, kad je na trenutak delovalo kao da sudbina ide naruku stripu. Erni Pajk se rodio u prvom broju *Ora sera*, u maju 1957. godine. Da bi nacrtao taj strip, Prat je istraživao niz ratnih fotografija koje je ukrao iz jednog sanduka lista *Gacetino di Venecija* (*Il Gazzettino di Venezia*), novina koje su od ratnih dopisnika iz celog sveta primile na hiljade slika iz Drugog svetskog rata. Hektorova namera da ispriča svakodnevnog pakao nekog anonimnog vojnika, kojeg je otelotvorio u vidu imena i okolnosti Pajkovog humanističkog pogleda, ukrstila se s Pratovim dokumentovanim realizmom i stvorila prvi ratni strip u kojem je neprijatelj bio niko drugi do sam rat. Na kraju svake priče svako je mogao da umre, bilo da je saveznik, bilo Namac, na isti način i sa istim strahovima, herojstvima ili mukama.

Dve godine pre osnivanja *Frontere*, 1955, Hektor je bio glavni autor časopisa *Misteriks*, koji je izdavala kuća *Abiril*. On je bio tvorac mnogih likova koje su tamo objavljivali. Osim *Bula Roketa*, tu je bio i *Narednik Kirk*, prvi veliki rad s Pratom, u tom složenom ali nezamenljivom kreativnom duetu – jer su se divili jedan drugom, ali su se i odmevali; jer su se međusobno podsticali, ali i nadmetali. Hektor je želeo da stvori dezertera iz argentinske vojske, jednog Martina Fijera. Ali Sivita, koji je intervenisao na početku svakog kaiša, radije je hteo western, iako je taj žanr već bio van mode. I tako je nastao *Kirk*, dezertar iz američke vojske koji zajedno s grupom prijatelja, takođe marginalaca, ponovo nalazi sebe na Divljem zapadu. Uz Pratove ilustracije, strip je redefinisao

žanr, iako je Italijan kasnije rekao da mu se priča nije dopadala, da mu je Hektor punio kadrove tekstom i da nije želeo da crta na hiljade konja kao što je scenario zahtevao.

U *Abrilu* je Hektor takođe stvorio Indijanca Suareza²⁸, bivšeg boksera koji je postao trener, sa ilustracijama Španca Karlosa Freisasa. U tom stripu lični sukobi likova bili su mnogo važniji od borbi. Ujedno je pisao priče i kratke forme za naučnofantastični časopis *Mas alja* (*Más Allá, S one strane*) i zašao je u taj žanr u formatu stripa s pričom *Uma-Uma*, u kojoj dva naučnika i jedan agent FBI-ja idu na odmor na ostrvo u Pacifiku, a naposljetku se bore protiv vanzemaljaca. Mladi Fransisko Solano Lopez, od kojeg su tražili da podražava Kampanijev crtež kako bi nastavio s *Bulom Roketom*, bio je zadužen za crtež.

Do sredine pedesetih u zemlji je izlazilo oko 60 strip-časopisa, izdanja poput *Misteriksa* prodavala su se u 220.000 primeraka nedeljno, taj žanr je postao masovni kulturni proizvod, a Hektorovo ime bilo je prepoznato i cenjeno. Ipak, rad na normu nikad nije bio dovoljan da izdržava porodicu, a u *Abrilu* su počeli da mu smanjuju obim saradnje, što ga je nateralo da radi za druge izdavače i postane pisac-svaštar, više usredsređen na kvantitet nego na kvalitet. U tom trenutku je odlučio da pokrene svoj lični projekat. Prvo je želeo da objavi romansirane verzije *Narednika Kirka* i *Bula Roketa* – znao je da su njegovi likovi već stekli sopstveni prestiž, van *Abrila*. Pored toga, privlačila ga je mogućnost da od svojih dela ima zaradu bez posrednika. Izdavačka kuća će se zvati *Frontera* (*Granica*), logo Žoaoa Motinija biće neka vrsta Don Kihota iz pampe – Indijanac na konju, s kopljem od bambusa i pogleda uprtog u horizont – a za partnera će uključiti svog brata Horhea.

Horhe je bio stariji od Hektora. Studirao je agronomiju, ali imao je i izvestan intelektualni potencijal. Mnogo je čitao, kao i ostali Esterheldovi, pisao je u tajnosti, a pre svega, divio se svom bratu. I tako, kad mu je Tito – kako ga je on zvao – predložio da objavljuju ne samo romansirane stripove nego časopis, Horhe je oheručke prihvatio taj poduhvat. U početku je bio zadužen za administrativni deo, iako će se kasnije i sam odvažiti da piše. U monopolu pera *Frontere* bio bi jedini kojem bi Hektor dao prostor kao autoru. Elsa i Neli, sestre, takođe će saradivati na određenim konkretnim zadacima: prva kao daktilograf i prevodilac, druga kao crtač, čime će od *Frontere* napraviti pravu porodičnu delatnost, sa svim neformalnim aspektima koje je to nosilo.

Neko vreme Hektor je paralelno radio za svoju izdavačku kuću i za *Abril*, jer nije imao sopstveni kapital da proširi projekat. Sve dok

²⁸ Šp. *El Indio Suárez* (prim.prev.)

se jednog dana nije našao sa Sivitom u kafiću i ispričao mu da želi da se osamostali. Uspeo je da skupi novac od nekoliko prijatelja. Sa Sivitom je usledilo prijateljsko razdvajanje imovine, kao u nekom civilizovanom braku. Italijan je zadržao Bula Roketa, svog voljenog test-pilota, a Hektor je uzeo Narednika Kirka. Ali Hektor je dobio i nešto što nije bilo za pregovaračkim stolom – najbolje crtače *Abrila*. Fransiska Solana Lopeza, Karlosa Roumea, Alberta Breću, Iva Pavonea, Huga Prata, Karlosa Vogta, Danijela Haupta, Euhenija Zopija, Nestora Oliveru, Hulija Skjafina, Leopolda Duranjona, Horhea Moliternija i Artura del Kastilja. Većinu njih je okupio u svom domu u Bekaru, ispričao im za projekat i ponudio da ih plaća više, da budu partneri u zaradi i, što je bila novost za to doba, da zadrže intelektualnu svojinu nad svojim ilustracijama.

Iako se, skoro od samog početka, obećanje o boljim honorarima pretvorilo u plaćanje na rate, a udeo u zaradi u sveščicu u koju je Hektor zapisivao koliko bi mogli da zarade u slučaju da ima viška prihoda koji se nikad nije desio, tokom prve dve godine *Frontere* crtači su se osećali motivisano. Radili su s potpunom slobodom, mogli su da daju sugestije, da traže neku priču ili čak da izmene uputstva iz scenarija. Svaki crtač koji se bavio tim žanrom želeo je da bude deo *Frontere* i njenih časopisa *Frontera* i *Ora sero*.

Tih godina Hektor je bio deo dvojaca u kojima su začeta njegova remek-dela: *Erni Pajk* i *Tikonderoga* s Hugom Pratom, *Šerlok Tajm* s Brećom i *Eternaut* sa Solanom Lopezom.

13

Izdavačka kuća je bila naš dom. Hugo Prat je godinama svakog dana dolazio na večeru, bio mi je kao drugi muž i izluđivao me je jer bi se pojavio u bilo koje doba dana. Bio je kao član porodice. Svojevremeno su svi Italijani živeli zajedno u nekom pansionu, pa su dolazili na ručak jer im je nedostajala porodica, i tako se oko izdavačke kuće *Frontera* okupila veoma lepa grupa ljudi. Svaki od tih momaka bio je veoma poseban. Hugo je imao jaku ličnost i neverovatno životno iskustvo. Hektor je za njega napisao *Tikonderogu*, strip o Indijancima sa severa Sjedinjenih Država, jer mu je Hugo to tražio. Prat je odrastao u Abisiniji, kao mali je bio u koncentracionom logoru, bio je kurir u Pokretu otpora, živio je u Africi i uvek je bio u zanosu avanture. Mislim da je crtanje bilo njegov način da ispolji taj boemski život, život pun akcije. Doživio je mnogo stvari koje Hektor nije, jer je Hektor uvek bio ovde i živio svojim mirnim životom. Jednom prilikom je Hugo dao Esteliti knjigu o Grčkoj, tad

je već imala sedam godina i crtala je, a Hugo je rekao da će postati velika umetnica. U to vreme moje ćerke su bile male i već smo bili navikli da u jednom trenutku imamo vladu, a da se dva dana kasnije vojska nađe na ulicama i da se vlast promeni. Ali svet u našoj kući bio je kulturne prirode, a ne političke. Kad su državnim udarom skinuli Frondizija, Hektor je već objavljivao *Eternauta*, koji je izlazio u nastavcima, postao prava senzacija i zbog kog je postao još poznatiji. Verujem da je to bilo zato što su mladi ljudi koji su ga čitali već razvijali humanistički stav drugačiji od naše generacije i počeli su drugačije da shvataju stvari. *Eternaut* je bio senzacionalan. Kad je Hektoru krenulo loše, crtači su otišli u Evropu jer su svi, na osnovu rada u *Fronteri*, mogli da se probiju u inostranstvu. I otišli su jer je moj muž bio iznuren. On i njegov brat Horhe posvađali su se. Nijedan od njih dvojice nije bio dobar menadžer i izgleda da ih je štamparija prevarila – napravili su više kopija nego što im je traženo i prodavali su ih sami. Jer moj muž nije uništio originale. Onda su crtači počeli da mu prigovaraju kako je moguće da se *Ora sero* prodaje mnogo više od *Misteriksa* a da oni ne vide ništa od tog novca, nešto se tu dešava. Meni nije rekao da je u velikim dugovima, ja nisam želela da znam za to i nisam se slagala s tim da nastavi da piše stripove. Kad je izdavačka kuća zatvorena, moj predlog je bio da napravi zaokret, da se vrati poslu u struci, pravom poslu, da će mu to omogućiti da nastavi da piše i da bude probirljiviji. On to nije želeo, nastavio je da se trudi da uspe u onome što je radio i počeo je da piše za svaku publikaciju koja bi iskrsla.

14

Jedno od Migelovih prvih štiva u političkom ključu, mnogo pre nego što je postao deo mikrosveta kuće u Bekaru, bio je *Narednik Kirk*. U ovom društvu možeš da budeš samo dezertar, rekao je sebi kad je čuo priču o tom liku s Divljeg zapada koji odlučuje da u jeku nepravednog rata za njega nema mesta i priključuje se jednom pripadniku desetkovanog plemena, lekaru koji leči Indijance i bivšem razbojniku. Tri godine kasnije, u julu 1974, Migel i Eduardo objaviće romansiranu verziju *Narednika Kirka* pod okriljem izdavačke kuće *Isla*, koju su osnovali Ilario Fernandez Long i pesnik Basilio Uribe. Hektor, koji je u to vreme imao dobre prihode, ne samo da mu je ustupio tekst već ga je ovlastio i da piratira crtež Huga Prata za naslovnu stranu.

„Kad saberem šta mi sve duguje taj žabar, slobodno iskoristite crtež.”

Hektor je znao da je Prat objavio nekoliko njegovih stripova u Evropi a nije ga ni naveo kao autora. Estela je kopirala lik Narednika Kirka u crno-beljoj boji i bila zadužena za dizajn i format naslovne strane. Na kraju je štampa bila veoma lošeg kvaliteta i Uribe se besno požalio da izdavačka kuća *Isla* nikad nije objavila nešto tako nekvalitetno.

Migelova čitalačka mapa okrenula se od *Kaudiljosa (Los Caudillos)* Feliksa Lune ka *Prezrenima na svetu* Franca Fanona i sabranim Lenjinovim delima. Eduardo i Beatriz nisu mnogo zaostajali i raspravljali su o tome da li je dihotomija imperijalizam i nacija ili proletarijat i buržoazija. Migelov odgovor na dilemu bio je da razmeni s jednim drugom knjigu Karlosa Ibaregurena o Huanu Manuelu de Rosasu za Čeov *Dnevnik iz Bolivije* i da se izjasni kao marksista.

„Kakav je marksista katolik? Mogu li marksisti da poveruju da tokom mise sveštenik pretvara vino u krv?“, zafrkavao ga je Hektor.

I Beatriz se pridružila optužbama, a ljutiti Migel se branio. Imao je svoje argumente. Među njima su bili Kamilo Tores, sveštenici Trećeg sveta²⁹, članci iz *Kristijanismo i revolusiona*. U takvom kontekstu Migel se takođe pitao zašto ga je njegov otac, poštovalac Tomasa Mora i Erazma, pristalica modernizujućih struja u okviru crkve, prepustio školovanju koje se upravlja po katoličkom mračnjaštvu.

Hektor je predstavljao potpunu suprotnost, a opet, ovu vrstu razgovora obično je završavao bez imalo šale, rečenicom:

„Radije ne razgovaram o religiji, jer to znači izvući nešto od nekoga u zamenu za ništa.“

Dana 4. februara 1968. devet sveštenika iz biskupije San Isidro predalo je pismo biskupu Antoniju Mariji Agireu u kojem su se ponovo potvrdili kao sveštenici-radnici i ukazali na potrebu da im se omogući da rade kao svi drugi ljudi kako bi bili deo zajednice. Umereniji od sveštenika Trećeg sveta, i oni su se izjasnili za svoju opciju. „Želimo da budemo braća siromašnih. Niko nikoga ne spasava spolja“, napisali su. Pismo je bilo reakcija na intervenciju biskupa San Isidra koji je oterao dva sveštenika navodeći da su odstupili od crkvenih delatnosti. Sveštenici-radnici su pretežno bili Španci, pripadali su organizaciji Saradnja sa sveštenstvom u Hispanskoj Americi³⁰, našli su posao u fabrikama u severnoj zoni i zvali su ih Grupa devetorice. Kontraofanziva biskupa San Isidra, uz podršku njegovog vikara Husta Lagune, bile su četiri karte za Španiju kao obavezan odmor. U znak solidarnosti, ostala petorica sveštenika odrekli su se svojih parohija i čak se grupa od sedam stotina

29 Šp. *Sacerdotes del Tercer Mundo* – pokret osnovan u okviru Katoličke crkve u Argentini, zalagali su se za obnovu crkve putem društvene i političke uključenosti sveštenika. (Prim. prev.)

30 Šp. *Obra de Cooperación Sacerdotal Hispanoamericana* (prim. prev.)

laika suprotstavila Agireu u atrijumu katedrale po završetku mise, ali ih je biskup izbacio vičući da su jeretici. Dana 22. februara te godine list *Razon* (*La Razón*, *Razum*) objavio je naslov: *Četiri ekstremistička sveštenika napustila su zemlju*.

U tom kontekstu, da bi među vernicima neutralisala privlačnost levice i ratobornijeg hrišćanstva, crkvena vlast je organizovala Nedelje mladih za učenike četvrte i pete godine katoličkih škola i parohijskih grupa u svakoj biskupiji. Iako su nastojali da zvuče moderno i usklađeno s potrebom da crkva dopre do najsiromašnijih slojeva, govori su bili daleko od bilo kakvog revolucionarnog predloga. Eduardo i Migel su bili te prve nedelje u katedrali San Isidro. Vešti u umeću debatovanja, postarali su se da uzburkaju svaku grupnu diskusiju. Poslednjeg dana, nakon predstavljanja zaključaka na plenarnoj sednici, Migel je ustao, zatražio reč i izneo sve.

„Ovde se pričalo o obavezanosti prema bližnjem, ali kad je grupa sveštenika pre neku godinu htela da učini nešto za drugog, oterali ste ih.” A onda je podigao ulog: „Osim toga, mnogi od vas znaju da danas u policijskim stanicama muče ljude, a svi na to ćute. Uostalom, sve su to samo dobre namere.”

Sutradan ga je Horhe Kasareto, koji je u to vreme bio zadužen za Pastoralnu podršku mladima, odveo da razgovara s Hustom Lagunom. Očinskim tonom su mu stavili do znanja da, ako želi da i dalje učestvuje u aktivnostima crkve, mora da preispita svoje ekstremne ideje. Migel i Eduardo odlučili su da se skinu s radara popova u San Isidru i pojavili su se s Beatriz u parohiji Naša Gospa od Lurdesa, nekoliko blokova od njihove kuće, na čijem je čelu bio Đordi Katarineu, umereni brat jednog od devet proteranih sveštenika. Tamo su učenici iz škole *Nasional San Isidro* počeli da štampaju časopis *Hente hoven* (*Gente Joven*, *Mladi ljudi*), koji je rektor cenzurisao nekoliko meseci pre toga. Njih troje su se pridružili publikaciji, a kasnije će to učiniti i Estela sa svojim crtežima i Dijana sa svojim pesmama i člancima. Zajedno su promenili naziv časopisa. Nazvali su ga *Ombre nuevo* (*Hombre Nuevo*, *Novi čovek*), ali taj naslov je trajao samo jedno izdanje jer je Harito Voker, novinar, bivši sekretar redakcije *Hente hoven*, u tom trenutku pokretao svoj nedeljni *Nuevo ombre* (*Nuevo Hombre*, *Čovek novi*), u kojem su se mešali marksistička misao, hrišćanstvo i revolucionarni peronizam sa saopštenjima oružanih organizacija. Ime je naposljetku promenjeno u *Pije* (*De Pie*, *Ustali*), po 62 organizacije koje su zajedno stale uz Perona. Svaka fraza ili simbolika koja je aludirala na borbeni peronizam oduševljavala ih je.

Hektor i Elsa Sančez upoznali su se u Arhitektonskom klubu u Nunjesu, gde je on, zbog svog ogromnog znanja, bio poznat kao Sokrat.

Hektor i Elsa venčali su se 1947. i proslavu priredili u poslastičarnici Ric.

Elsa u vrtu.

**Hektor i Elsa usred
prizora bračne sreće.**

Hektor i Elsa sa svoje četiri ćerke u vrtu kuće u Bekaru.

Dijana levo, Beatriz u sredini i Estela desno.